

# Rzeszowska prasa lokalna w pierwszych latach II Rzeczypospolitej (1918–1924)

**Jakub Czopek**

Uniwersytet Rzeszowski

jakub.czopek@ur.edu.pl

ORCID: 0000-0002-8009-6852

## STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy rozwoju rynku prasowego w Rzeszowie po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. **Cel:** Przedstawienie charakteru tytułów prasowych i rynku prasowego w Rzeszowie w pierwszych latach II Rzeczypospolitej (1918–1924). **Metody badań:** Opis i analiza zawartości tytułów ukazujących się w latach 1918–1924 w Rzeszowie. **Wyniki i wnioski:** Mimo swojego prowincjonalnego w tym czasie charakteru i stosunkowo słabo rozwiniętego rynku prasowego w Rzeszowie ukazywało się w badanym okresie kilka tytułów ważnych dla rozwoju lokalnej społeczności. **Wartość poznawcza:** Artykuł stanowi uzupełnienie obrazu lokalnej prasy polskiej po 1918 r. przez bardziej szczegółowe spojrzenie na prasę wydawaną w Rzeszowie, niż miało to miejsce w dotychczasowych publikacjach na ten temat.

## SŁOWA KLUCZOWE

historia prasy polskiej, prasa II Rzeczypospolitej, prasa lokalna, Rzeszów



**S**tulecie odzyskania przez Polskę niepodległości wydaje się idealną okazją, by spojrzeć wstecz na prasę lokalną Rzeszowa i wskazać najważniejsze tytuły ukazujące się w pierwszych latach II RP. W centrum zainteresowania autora niniejszej publikacji znajdują się tytuły prasowe, które ukazywały się w Rzeszowie w latach 1918–1924. Wybór akurat takiego zakresu czasowego został podyktowany przede wszystkim zamiarem przedstawienia zmian na lokalnym rynku wydawniczym w pierwszym okresie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Był to okres wyjątkowo burzliwy, o czym świadczy m.in. liczba upadających i pojawiających się tytułów, a także ich stosunkowo krótki (z kilkoma tylko wyjątkami) żywot, co świadczy o dość wówczas ograniczonym rynku prasowym miasta. Podobne, choć nie tak nasilone tendencje występują także w kolejnych latach II RP. Skupienie się w tej publikacji na wszystkich tytułach rzeszowskiej prasy międzywojennej wiązałoby się z dość szczegółowym i – w konsekwencji – rozbudowanym wywodem wykraczającym daleko poza ramy tego syntetycznego opracowania.

W badaniach do artykułu wykorzystano archiwalne zbiory prasy wydawanej w Rzeszowie, zgromadzone w bibliotece Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

### **Prasa rzeszowska w dotychczasowych badaniach**

Prasa wydawana w Rzeszowie nigdy nie leżała w centrum zainteresowania polskich prasoznawców (Kolasa, 2011; Mielczarek, 2009; Paczkowski 1971; Paczkowski 1980) i można wskazać kilka przyczyn tego stanu rzeczy. Za główną uznać charakter Rzeszowa – miasta położonego na uboczu nie tylko w sensie geograficznym, ale także pod względem znaczenia na arenie ogólnopolskiej. O ile dzisiaj to postrzeganie się zmienia, o tyle ten prowincjonalizm wyraźnie widać w zwierciadle historycznych danych statystyczno-demograficznych. Tuż po I wojnie światowej i związanych z nią działaniach wojennych, emigracji, a także zmniejszeniu przyrostu naturalnego, liczba zamieszkałej w mieście ludności nie przekraczała 25 tys. mieszkańców i była tylko nieznacznie mniejsza niż przed wojną (Bonusiak, 2001, s. 89). Mieszkańcy miasta zajmowali się głównie rolnictwem i handlem. Dopiero inwestycje związane z powstaniem Centralnego Okręgu Przemysłowego pozwoliły utworzyć w mieście chłonny rynek pracy i ożywić jego rozwój, zwiększając liczbę ludności do ponad 41 tys. w 1939 r. (Bonusiak, 2001, s. 92).

Taki charakter miasta prowadził bezpośrednio do drugiej ze wspomnianych przyczyn. Nie ulega także wątpliwości, że prasa wydawana w mieście o stosunkowo niewielkim znaczeniu nie może konkurować z tytułami z bardziej znaczących ośrodków, których wpływ nie ogranicza się jedynie do regionu macierzystego, ale oddziałuje na regiony sąsiednie, a nieraz i na cały obszar Polski. Dlatego znajdziemy wiele opracowań prasy krakowskiej, śląskiej czy lwowskiej (Brzoza, 1990; Długajczyk 1990; Jarowiecki & Góra, 1994; Lachendro 2006). Warto dodać, że dłuższe od Rzeszowa tradycje czasopiśmiennicze ma kilka miast dzisiejszej południowo-wschodniej Polski. Na czele tej listy znajduje się Przemyśl, który na początku XX wieku liczył blisko dwukrotnie więcej mieszkańców niż Rzeszów. Pierwsze czasopismo, „Zabawa Literatów”, ukazywało się tam w latach 1794–1798. Dla porównania, pierwszym periodykiem Rzeszowa był „Przegląd Rzeszowski”, który zadebiutował na rynku prasowym 6 stycznia 1883 r. Łącznie w okresie od 1883 do 1914 roku ukazywało się w Rzeszowie 19 tytułów o różnorodnej tematyce: ogólnoinformacyjnej (m.in. „Tygodnik Rzeszowski”, 1885–1888; „Rzeszowianin”, 1908; „Gazeta Rzeszowska”, 1899–1900), reprezentujący interesy mniejszości żydowskiej („Postęp”, 1895) i czasopisma fachowe (m.in. „Przewodnik Ogrodniczy”, 1895–1898; „Gazeta Mleczarska”, 1907–1909; „Filatelista”, 1908–1911). Zdecydowanej większości z nich nie udało się dłużej utrzymać na rynku i zazwyczaj po kilku latach kończyły swój żywot. Chlubnym wyjąt-

kiem był „Głos Rzeszowski”, który zadebiutował w 1897 roku i funkcjonował przez następne 23 lata. Czysto ilościowe zestawienie tytułów również nie przemawia na korzyść Rzeszowa, bowiem więcej periodyków ukazywało się przed I wojną światową zarówno w Przemyślu, jak i w Tarnowie.

Kolejnym faktem, który w znaczący sposób ograniczył badania rzeszowskiej prasy, był brak lokalnego ośrodka zajmującego się takimi analizami. Istniejące w innych regionach placówki badawcze, jeżeli już zaglądały na Rzeszowszczyznę, to w pierwszej kolejności interesują się pojedynczymi tytułami, o największym w swoim czasie znaczeniu (por. Myśliński 1966, s. 168–173). Brak wobec tego ogólnego spojrzenia na historię prasy Rzeszowa na gruncie medioznawczym. Skromny dorobek lokalnych prasoznawców w zakresie historycznego spojrzenia na prasę dzisiejszej stolicy Podkarpacia (Darlakowa, 1966, 2001; Jagusztyn, 1974, 2001; Sokół, 1985; Zieliński, 2000, s. 122–126) dostarcza szczegółowych informacji o liczbie i dacie ukazywania się poszczególnych tytułów. Brakuje w nim natomiast bardziej szczegółowych charakterystyk periodyków, które umożliwiłyby dokładne zaprezentowanie Rzeszowa jako ośrodka wydawniczego pierwszych lat II RP.

## Prasa w Rzeszowie u progu II RP

Rzeszów wszedł w rok 1918 z trzema tytułami wydawanymi w mieście. Były to „Dziennik Urzędowy c.k. Starostwa i c.k. Rady szkolnej Okręgowej” (wydawany od lipca 1917 r. jako dekadówka ukazująca się 1, 10 i 20 dnia miesiąca), „Wiadomości Parafialne Rzeszowskie” (z pierwszym numerem w styczniu 1918 r.) oraz „Głos Rzeszowski” (obecny na rynku od 1897 r.).

Dwa pierwsze tytuły należy uznać za charakterystyczne dla swoich typów. Z uwagi na specjalistyczny charakter i stosunkowo wąską tematykę ograniczały się do podawania informacji lokalnych, bez głębszego nawiązywania do głównych wydarzeń polityki ogólnopolskiej. „Dziennik Urzędowy” był ośmiostronicowym tytułem drukującym zarządzenia, rozporządzenia i obwieszczenia starostwa, które dotyczyły zarówno Rzeszowa, jak i całego powiatu. Publikowano w nim także okólniki i zarządzenia dla dyrektorów i zarządów szkół w powiecie. Z czasem miejsce urzędowych komunikatów władz austriackich zajęły ogłoszenia wydawane przez Polską Komisję Likwidacyjną. Coraz więcej było w nim także różnego rodzaju apeli związanych z działaniami wojennymi, a dotyczących pożyczek i zbiorów odzieży. Od trzeciego numeru z 1919 r. zmieniono cykl wydawniczy tytułu, dodając informację: „ukazuje się w miarę potrzeby”. Wiązało się to także z ograniczeniem liczby stron do czterech, a w niektórych przypadkach nawet do

Rok II. Rzeszów, dnia 20. października 1918. Nr. 30.

Wychodzi 1, 10 i 20 każdego miesiąca.

PRZEMIERATA: roczna 12 K, półroczna 6 K, kwartalna 3 K.

**DZIENNIK URZĘDOWY**

Organ c. k. Starostwa i c. k. Rady szkolnej okręgowej.

Adres redakcji: Dziennik urzędowy, Rzeszów, Starostwo.

C. k. Starostwo w Rzeszowie. Powiatowy Urząd gospodarczy. L. 61992-18.

Rzeszów, dnia 23 września 1918.

**TARYFA**

cen maksymalnych dla drobnej sprzedaży exkru, ustalona na zasadzie § 5 resp. c. k. Namiestnictwa w Galicji z dnia 1 września 1918 L. 40087/B. I. Dz. w. kr. Nr.

Rodzaj opakowania	Opisowanie warty reklamowej exkru	Cena (Dla grup I, II, III) za 1 kg.	
		R	K
A.	Wszystkie artykuły exkru z wyjątkiem artykułów: waga, miarka reklamowej i grzybek reklamowej	1 50	1 00
B.	Artykuły reklamowe: Cukier kokony, miarka reklamowa i grzybek reklamowy	1 00	0 50
C.	Drobne głowy	1 50	1 00
D.	Miłe głowy	1 50	1 00
E.	Wszystkie inne artykuły	1 50	1 00

Grupa I. Gminy, w których znajduje się stacja szafłowicza oraz gminy, w których odległość od stacji nie przekracza 5 km.: Dzielnińska, Michów, Polsko, Harszów, Skolim, Staromiejska, Starostwa, Wilkowiec, Zwierzica.

Grupa II. Gminy, w których odległość od stacji kolejowej wynosi więcej niż 5 km. a mniej niż 20 km.: Babica, Biele, Bielewa z gólbinska, Bielewa tyrytyka, Boguchwała, Borek nowy, Borek stary, Brankowice, Brzeźnica, Buły, Budziszew, Brzanka, Chmielnik, Cierpisz, Dębowca, Głogów, Hermanowa, Jasionka, Kichanowa, Kuchnia, Kuczkowa, Krasno, Lipie, Lubiesz, Lutycz, Łąka, Łachowice, Malowa, Matysówka,

Grupa III. Gminy, których odległość od stacji kolejowej przekracza 20 km.: Bałka, Błaszowa, Dylągówka, Fatoma, Grzegorzówka, Hadle skłarskie, Ilniska, Iryzo, Jawornik polski, Jawornik przelomowy, Kąkolówka, Leska, Piętkowa, Pogwińdo, Przewrotne, Słonka, Słkary, Wysocka i Zabłotna.

Taryfa niniejsza winna być wraz z rozporządzeniem c. k. Namiestnictwa z dnia 1 września 1918 L. 40087/B. I. uwzględniona stale i w miejscu, gdzie występuje w użytych w każdym lokalu sprzedaży exkru.

Trzeci polskiego na wstępie rozporządzenia c. k. Namiestnictwa oraz treści ustalonej przez c. k. Starostwa taryfy należy natychmiast ogłosić w gminie w sposób rzetelny przyjęty oraz dopilnować, by wszyscy kupcy trzymający się sprzedaży exkru zastosowali się w odpowiedzialną ilość egzemplarzy taryfy.

Urządowanie egzemplarzy taryfy oraz odbiór rozporządzenia c. k. Namiestnictwa, wydawanego będą kupcem w c. k. Starostwie-Powiatowym. Urzędzie gospodarszym przy sposobności pobierania przez kupców kart poboru na cukier.

Należy przestrzeżeniem, że obowiązek utrzymania w miarę potrzeby drukarni i drukarni, w których drukują się ogłoszenia, ma być organa służby kulturalno-wydawniczej, organa finansowej oraz organa Związku gminnej a o pobliższych przekroczeniach donieść c. k. Starostwa.

W końcu nadmieniam, że zmiana cen exkru musiała nastąpić wskutek podwyższenia kosztów przewozu kolejowego.

Kierownik c. k. Starostwa-Biura Namiestnictwa, Leszczyniak w. r.

Ryc. 1. Dziennik Urzędowy c.k. Starostwa i c.k. Rady szkolnej okręgowej, nr 30, 20.10.1918 r.

dwóch. Ostatni numer ukazującego się coraz rzadziej „Dziennika Urzędowego” wyszedł 28 lutego 1920 r.

„Wiadomości Parafialne Rzeszowskie” były czterostronicowym miesięcznikiem wydawanym w formacie A5 przez ks. Michała Tokarskiego, proboszcza rzeszowskiej Fary. Tytuł informował przede wszystkim o życiu parafii (stosunkowo dużej, bo liczącej ponad 20 tys. wiernych). Na treść poszczególnych numerów składały się artykuły o tematyce religijnej, sprawozdania z działalności bractw i towarzystw katolickich, kronika parafialna. Ideę wydawania tego pisma dobrze oddaje tekst błogosławieństwa biskupa przemyskiego J.S. Pelczara, który był zamieszczony w pierwszym numerze: „*Niech [„Wiadomości Parafialne Rzeszowski”] niosą Boże światło do ich [parafian] domów, niech będą pociechą dla parafian, umocnieniem w wierze*” („Wiadomości Parafialne Rzeszowskie”, 1918, nr 1, s. 1). Chociaż ks. Tokarski w tym samym numerze zapowiadał „polityka zupełnie wykluczona”, to już rok później, w styczniu 1919 r., „Wiadomości...” zamieściły tekst pt. *Wybory*

(1919), będący rozwiniętą odpowiedzią (twierdzącą) na pytanie, czy Kościół powinien mieszać się do polityki i nadchodzących wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Jak zauważa Wojciech Dutka, typowym cyklem wydawniczym dla prasy parafialnej lat 1918–1939 jest tygodnik, przede wszystkim z uwagi na tygodniowy cykl życia parafii i możliwość połączenia działalności duszpasterskiej z bieżącymi informacjami (Dutka, 2008, s. 35–56). W przypadku rzeszowskich „Wiadomości...” zdecydowanie dominuje ten pierwszy aspekt. Po 25 numerach, z uwagi na rosnące koszty druku i brak dostatecznych środków pieniężnych (miesięcznik był w zasadzie bezpłatny, chętni mogli go wspierać dobrowolnymi datkami) wydawanie „Wiadomości...” zostało zawieszono. Tytuł wrócił dopiero w 1925 r. i ukazywał się do lutego 1939 r.

Apetyt lokalnej społeczności na informacje i publicystykę zaspokajał „Głos Rzeszowski”. Był to najdłużej ukazujący się periodyk w mieście, wydawany co tydzień od października 1897 r. Należy jednak przyznać, że w 1918 r. lata świetności miał już za sobą, co przede wszystkim było spowodowane kryzysem ekonomicznym związanym z działaniami wojennymi (Darlakowa, 2001, s. 229). Drukowany początkowo na czterech stronach (później nawet na ośmiu formacie 40 cm x 27,5 cm) od 1918 r. ukazywał się już tylko na dwóch. Drastyczne ograniczenie objętości oznaczało konieczność zlikwidowania kilku stałych rubryk i zredukowania innych. Dlatego stopniowo znikaly takie działy, jak „Tydzień polityczny”, „Z całego świata”, „Kronika sportowa”, „Korespondencje z powiatu”, „Z piśmiennictwa”. Mimo to „Głos Rzeszowski” był najważniejszym tytułem wydawanym w mieście. Można w nim było znaleźć nie tylko wiadomości natury ogólnej czy politycznej, związane z toczącymi się dziejowymi wydarzeniami I wojny światowej, ale także artykuły o tematyce poświęconej historii miasta, architekturze, życiu kulturalnemu i artystycznemu. Artykuły były w znacznej większości anonimowe lub podpisane



Ryc. 2. „Głos Rzeszowski”, nr 39, 29.09.1918



jedynie inicjałami. Ograniczenie objętości pisma wiązało się z ograniczeniem jego roli do kroniki najważniejszych wydarzeń (w rubryce „Kalendarzyk rzeszowski”), ze sporadycznie pojawiającymi się wątkami publicystycznymi, dotyczącymi przede wszystkim sytuacji ekonomicznej. Dwa główne tego typu wątki przewijające się po 1918 r. to apele o utworzenie nowego województwa ze stolicą w Rzeszowie w okresie ustalania nowego podziału administracyjnego Polski w latach 1919–1920 („W sprawie stolicy województwa w Rzeszowie”, 1919) oraz rozłożona na kilka numerów z czerwca i lipca 1919 r. polemika z tekstem *Wydzieńczeni* z „Głosu Narodu” na temat statusu polskiej inteligencji w nowej rzeczywistości politycznej. Szczegółowych relacji doczekał się w „Głosie Rzeszowskim” Zjazd Polskiej Prasy Prowincjonalnej w Warszawie w maju 1919 r. („Zjazd Prasy Prowincjonalnej”, 1919). Delegatem Rzeszowa na zjazd był redaktor „Głosu...” Edward Arvay. Relacje były utrzymane w podniosłym tonie, świadczącym o doniosłości opisywanego wydarzenia. Jednym z efektów tego zgromadzenia, poza oficjalnymi apelami i odezwaniami do władz państwowych, było powołanie „Centralnej Administracji Ogłoszeń Prasy Prowincjonalnej” – biura ogłoszeniowego obsługującego 37 tytułów z całej Polski. Szczegółowego opisu doczekała się także wizyta gen. Hallera w Rzeszowie w maju 1919 r. („Generał Haller w Rzeszowie”, 1919). Wiele artykułów poświęcano sprawie wykupu pożyczki państwowej na wojnę 1920 r., publikując równocześnie listy osób, które dokonały wpłat, łącznie z ich wysokością. Ostatni numer tygodnika ukazał się 19 września 1920 r. z adnotacją „wydawnictwo »Głosu Rzeszowskiego« z powodów niezależnych od redakcji zostaje z dniem dzisiejszym na pewien czas wstrzymane” (1920). Te mgliście zarysowane trudności nie okazały się, niestety, przejściowe i tytuł już nie powrócił na prasowy rynek.

## Nowe tytuły na rynku po odzyskaniu niepodległości

Przez trzy miesiące na przełomie 1918 i 1919 r. pojawił się kolejny tytuł urzędowy. „Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie” ukazał się po raz pierwszy 1 listopada 1918 r. jako organ prasowy Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie. Publikował przede wszystkim uchwały O.O.N., rozkazy wojskowe i odezwy, później także rozkazy delegatów Polskiej Komisji Likwidacyjnej. Do 12 stycznia 1919 r. ukazało się 16 numerów „Komunikatu...”. Warto odnotować, że pierwsze 7 numerów ukazało się między 1 a 12 listopada, co czyni ten tytuł pierwszym dziennikiem wydawanym w Rzeszowie. Kolejne edycje ukazywały się już rzadziej. Z czasem zaczęło się pojawiać w nim coraz więcej apeli do lokalnej społeczności, zarówno do części męskiej, zainteresowanej aktywnym udziałem w walce o niepodległą Polskę (1918) (zachęty do wstępowania w szeregi armii, utworzenie pułku rzeszowskiego), jak i skierowanych do kobiet (*Czyby Rzeszowianki, np. Kolo Pannien! nie mogły pomyśleć o sztandarze dla pułku ziemi Rzeszowskiej?! („Apel”, 1918)*).



Ryc. 3. Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie, nr 1, 1.11.1918 r.

W numerach wydawanych w grudniu można znaleźć kilka tekstów poświęconych obronie Lwowa podanych w formie tradycyjnej relacji, jak i listów żołnierzy-wychowanków I Gimnazjum do dyrektora Dezyderego Ostrowskiego (1918).

Pierwszy numer „Ziemi Rzeszowskiej”, wydawanego co piątek tygodnika z podtytułem „czasopismo narodowe”, pojawił się 19 lipca 1919 r. Pierwszym redaktorem był Franciszek Stażkiewicz, w 1924 r. zastąpił go dr Józef Liwo. Początkowo periodyk drukowano w Przemyślu, dopiero od nr 16 publikowano go w Rzeszowie. Anonimowe artykuły były podzielone na nieregularnie pojawiające się rubryki „Kronika”, „Kronika prowincjonalna”, „Kronika żydowska”, „Z sceny”, „Z komitetu do zwalczania lichwy w Rzeszowie”. Dużo miejsca poświęcano początkowo sprawom ekonomicznym i społecznym. Jednak w kolejnych numerach na łamach „Ziemi Rzeszowskiej” pojawia się coraz więcej polityki, mimo początkowych deklaracji o niezajmowaniu się tą tematyką:

„Nie będziemy się zbyt zajmować polityką ani wielką ani małą. Natomiast sprawom społecznym i ekonomicznym ziemi rzeszowskiej główną i specjalną poświęćmy uwagę” (1919). Coraz wyraźniejszy staje się tym samym fakt reprezentowania przez tytuł interesów Narodowej Demokracji (Darłakowa, 2001, s. 230). Szeroko omawiano wydarzenia o charakterze ogólnopolskim (prace nad konstytucją z 1921 r.), międzynarodowym (traktat w Rydze, który opisywano w krytycznym tonie). Głównym punktem zainteresowania na krajowej scenie politycznej była działalność Narodowej Demokracji, ale często omawiano też działalność innych partii, zarówno lewicowego PPS, jak i ludowców. Jednak każdy, kto nie należał do „obozu narodowego”, mógł się spodziewać krytycznej recenzji swoich działań na łamach „Ziemi Rzeszowskiej”, niezależnie od przynależności politycznej. Stąd obecna prawie w każdym numerze rubryka „Nadesłane”, gdzie osoby odbierające publikacje „Ziemi...” jako manipulacyjne lub wręcz kłamliwe publikowały swoje sprostowania lub wyjaśnienia opisywanych spraw. Inną rzeczą, która rzuca się w oczy nawet po pobieżnej lekturze tytułów w kolejnych numerach tego czasopisma, jest coraz mocniejszy antysemityzm. Od początkowo stonowanej krytyki lichwiarzy i paskarzy gazeta szybko przeszła do mocniejszych i otwartych uderzeń w społeczność żydowską, o czym mogą świadczyć m.in. teksty *Żydzi wypowiadają jawną wojnę państwu polskiemu* (1920), *Zalew Rzeszowa przez Żydów* (1921) (o rosnącym odsetku Żydów wśród mieszkańców miasta i konsekwencjach tego zjawiska), przedruki z „Myśli Narodowej” (*Zażydzenie polskich nazwisk* (1923)) i „Gazety Warszawskiej” (*Antysemityzm uczuciowy* (1925)), który autor rozumie jako cnotę prawdziwego Polaka. Być może to właśnie ostry ton publikacji i otwarte opowiadanie się po jednej ze stron politycznego sporu pozwoliło „Ziemi Rzeszowskiej” ukazywać się do 1934 r. Między rokiem 1922 (od numeru 42) a 1926 tygodnik ukazywał się jako „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska”. Było to podyktowane względami technicznymi i połączeniem w jedną całość gazety z jej dotych-



Ryc. 4. „Ziemia Rzeszowska”, nr 1, 18.07.1919 r.

czasowym bezpłatnym dodatkiem „Ziemia Jarosławska”, o czym redakcja informowała w numerze 41 z 1922 r. Nie bez znaczenia był tu także fakt przypadających na listopad wyborów parlamentarnych i geografii wyborczej, zgodnie z którą mieszkańcy Rzeszowa, Jarosławia i okolicznych gmin głosowali na kandydatów w ramach jednego okręgu. Po 1926 r. pismo wróciło do swojego pierwotnego tytułu, by ponownie, w latach 1932–1934, ukazywać się jako „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska”. Do 1926 r. pismo ukazywało się w objętości 8 stron w cenie 60 halerzy, przy formacie 30 x 23 cm.

Tuż przed wyborami parlamentarnymi z 5 listopada 1922 r. pojawił się na krótko nowy tytuł – „Kurjer Rzeszowski”, który wychodził w soboty od 1 października z podtytułem „Tygodnik poświęcony sprawom mieszczaństwa polskiego”. Mocno zaangażowany politycznie, agitował na rzecz głosowania na listę nr 14 i Centrum Mieszczańskie. Redaktorem odpowiedzialnym był Franciszek Sadlik. Praktycznie wszystkie anonimowe artykuły na czterech stronach pisma sprowadzały się do agitacji przedwyborczej i przekonywania czytelników, że „*nie z lewej, nie z prawej, ale w centrum, w zjednoczeniu mieszczańskim*” („W którym stronnictwie przyszłość Polski?”, 1922) znajdują swoich najlepszych przedstawicieli do Sejmu. Szeroko prezentowano na łamach „Kurjera” postulaty rzeszowskiego Koła Mieszczańskiego, np. takie, jak tanie kredyty dla drobnego handlu i przemysłu czy budowa kolei Rzeszów-Tarnobrzeg. Egzemplarze w formacie 29 x 22,5 cm kosztowały 60 marek polskich.

Zarówno „Kurjer”, jak i kolejny tytuł, który pojawił się w Rzeszowie – „Trybuna Rzeszowska” – potwierdzają przytaczaną m.in. przez Wiktora Peplińskiego (2011, s. 32) tezę o silnym upolitycznieniu prasy II RP. Czterostronicowe numery „Trybuny Rzeszowskiej” redagował Józef Nadzieja, tytuł ten wychodził jako dekadówka 10, 20 i 30 dnia każdego miesiąca, a jego pierwszy numer ukazał się 3 grudnia 1924 r. Anonimowe artykuły bardzo mocno atakowały narodową demokrację, a jej stronnicy często byli nazywani „matadorami endeckimi”. Krytykowano również pazerność „czarnej mafii” Kościoła katolickiego. Pod szczególnym nadzorem pozostawały publikacje „Ziemi Rzeszowskiej” i skupione wokół niej środowisko endecków (Darlakowa, 2001, s. 233). Praktycznie w każdym numerze można było znaleźć jakieś odniesienie do publikowanych artykułów, zwykle z dość surową, negatywną recenzją. Kulminacją tego „przeglądu prasy” była rubryka *Swój do swego – sprzedawczykom nie podawać ręki*, z dopiskiem „Kącik zarezerwowany wyłącznie dla pp. redaktorów Ziemi Rzeszowskiej”. Przedstawiano w nim nie tylko polemiki z publicystyką autorów z tego czasopisma, ale także opisy interesów i transakcji handlowych (w domyśle spekulanckich i nieetycznych) sympatyków redakcji. Otwarcie krytykowano bogacenie się na majątku państwowym i wszelkie działania, które zdaniem redakcji nie służyły dobru publicznemu. Szczegółowo omawiano działalność Rady Miejskiej i jej



Ryc. 5. „Kurjer Rzeszowski”, nr 2, 28.10.1922 r.





Ryc. 6. „Gazeta Rzeszowska”, nr 2, 12.06.1925 r.



Ryc. 7. „Trybuna Rzeszowska”, nr 1, 3.12.1924 r.

gospodarkę finansową, kwestie budżetu miasta i inwestycji mających podnieść poziom życia ludności. Za ciekawostkę warsztatową można uznać łączenie tytułów najdłuższych artykułów z czymś pomiędzy podtytułem a leadem. Było to kilka opisujących treść równoważników zdań połączonych myślnikami. Od 22 lutego 1925 r., po przeniesieniu druku z Rzeszowa do Tarnowa, skrócono tytuł do „Trybuny” i zmieniono częstotliwość wydawania na tygodniową, wyjaśniając to większą uniwersalnością i otwarciem łamów dla korespondencji z Sanoka, Nowego Sącza, Tarnowa i Krosna. W tej formule periodyk przetrwał tylko miesiąc i przestał się ukazywać pod koniec marca. Półtora roku później Nadzieja firmował swoim nazwiskiem nowy dwutygodnik rzeszowski „Nowy Głos”, organ Związku Naprawy Rzeczypospolitej, który był wydawany od 26 września 1926 r. Jednak i ta inicjatywa prasowa zakończyła żywot po kilku miesiącach, w czerwcu 1927 r. Pismo liczyło cztery strony w formacie 40 x 28 cm, a każdy egzemplarz kosztował 20 groszy.

W omawianym okresie swój tytuł miała też społeczność żydowska, zgodnie ze spisem powszechnym z 1921 r. stanowiąca blisko połowę, bo aż 45,5 proc. mieszkańców miasta (Bonusiak, 2001, s. 94). Pierwszy numer „Gazety Rzeszowskiej”, jak głosił podtytuł bezpartyjnego tygodnika informacyjno-społecznego omawiającego przede wszystkim sprawy ludności żydowskiej, ukazał się 23 maja 1924 r. Nie była to jednak pierwsza tego typu inicjatywa. W 1895 ukazywał się skierowany do tego samego czytelnika tygodnik „Postęp”, który jednak zakończył swój żywot na 19 numerach. Redaktorem odpowiedzialnym „Gazety Rzeszowskiej” był Leon Sperber. Wiele miejsca poświęcano w niej m.in. kwestii wyborów do Żydowskiej Gminy Wyznaniowej – Kahału. Obecne także były tematy społeczne, ekonomiczne i kronika aktualnych wydarzeń (Ozóg, 1994; Ozóg, 1996). W publikowanych artykułach można także zauważyć chęć obrony



przed zarzutami czynionymi przez „Ziemie Rzeszowską”. Czasopismo wychodziło przez rok, do maja 1925 r. Prasa wydawana przez i dla społeczności żydowskiej Rzeszowa wróciła w 1927 r. w postaci „Przeglądu Rzeszowskiego”, dwutygodnika, który na rynku utrzymał się jedynie przez około pół roku (Uljasz, 2016, s. 141), ale w identycznej formie (44 x 32 cm) i cenie (20 gr) pojawił się w 1932 r. (Darłakowa, 2001, s. 238). Tytułu „Gazeta Rzeszowska” użyto natomiast jeszcze w 1928 r. dla nowego tygodnika – organu BBWR – nieskupiającego się już na sprawach społeczności żydowskiej.

Krajobrazu prasy rzeszowskiej pierwszych lat II RP dopełnia prasa fachowa w postaci „Przeglądu Mleczarskiego”. Ten wydawany od 1 stycznia 1924 r. dwutygodnik był organem Związku Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie. Jako pismo specjalistyczne informował przede wszystkim o osiągnięciach i potrzebach przemysłu mleczarskiego, a także pokrewnych branż gospodarki. Zainteresowani mogli w nim znaleźć sprawozdania targowe oraz porady zawodowe. „Przegląd Mleczarski” jako jedyne z czasopism opisywanych w tym artykule, był ilustrowany od początku swojego drugiego roku wydawania. W niektórych numerach można znaleźć np. fotografię wnętrza holenderskiego warsztatu serowarskiego lub mapę z zaznaczoną wielkością hodowli bydła na danym obszarze. Pismo wyróżnia także ciągła numeracja stron w obrębie rocznika, tj. 1–12 w numerze pierwszym, 13–24 – w drugim, 25–36 – w trzecim itd., co może świadczyć o sugestii wydawcy, by wszystkie numery były kolekcjonowane przez czytelników w formie roczników. Ostatni numer ukazał się jednak dość szybko, bo w lipcu 1925 r. Początkowo ukazywało się w formacie 24 x 16 cm i cenie 150 000 marek polskich, w drugim roku wydawania – odpowiednio 29 x 20,5 cm i 30 groszy.

### **Nakłady prasy rzeszowskiej**

Ustalenie dokładnej wysokości nakładu nie było możliwe dla każdego z przedstawionych tytułów. Największym mogły się poszczycić „Wiadomości Parafialne Rzeszowskie” (ok. 1000 egzemplarzy), w podobnej liczbie drukowano „Głos Rzeszowski” w jego najlepszych latach, czyli ok. 1911–1912 roku (Jagusztyn, 1974, ss. 80, 85). „Ziemia Rzeszowska” i „Gazeta Mleczarska” ukazywały się w 300–400 egzemplarzach (Darłakowa, 1966, ss. 38, 69). Pozostałe tytuły były prawdopodobnie wydawane w podobnej wysokości, zdecydowanie mniejszej niż 1000 egzemplarzy. Potwierdzają to obliczenia Andrzeja Notkowskiego, który ustalił średni nakład jednorazowy jednego czasopisma prowincjonalnego w Galicji zachodniej w 1913 roku na 685 numerów (Notkowski, 1982, s. 431–432). Biorąc pod uwagę trudniejszą sytuację ekonomiczną w pierwszych latach po wojnie i dość ograniczony rynek czytelnicy w prowincjonalnym mieście, jakim wtedy był Rzeszów, można szacować te liczby właśnie na poziomie ok. 300 egzemplarzy każdego tytułu.

### **Rzeszów jako ośrodek wydawniczy**

Spojrzenie na Rzeszów jako na ośrodek wydawniczy w dwudziestoleciu międzywojennym jest możliwe przede wszystkim dzięki bibliograficznemu zestawieniu Stanisławy Darłakowej, już kilkakrotnie w tym artykule cytowanemu. Wynika z niego, że liczba wydawanych w mieście tytułów podlegała zmianom na przestrzeni lat, jednakże przez cały ten okres była stosunkowo niska, w najlepszym okresie (1932–34) sięgając maksymalnie 6–7 tytułów. Łącznie w latach 1918–1939 ukazywało się 26 periodyków, przeważnie o tygodniowej częstotliwości. Szczegółowe dane przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba tytułów wydawanych w Rzeszowie w latach 1918–1939

Rok	Liczba tytułów	Rok	Liczba tytułów	Rok	Liczba tytułów
1918	4	1926	2	1933	6
1919	5	1927	5	1934	7
1920	4	1928	3	1935	5
1921	1	1929	3	1936	2
1922	2	1930	4	1937	2
1923	1	1931	5	1938	2
1924	4	1932	7	1939	2
1925	5				

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Darłakowa, *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*, Rzeszów 1966

Z tego zestawienia wynikają dwa wnioski. Po pierwsze, rzuca się w oczy zmienność liczby tytułów wydawanych w Rzeszowie. W zasadzie każdy rok wiązał się z upadkiem jakiegoś tytułu lub powstaniem nowego. O względnej stabilności można mówić jedynie pod koniec lat 30. Jeżeli chodzi o pierwsze lata II RP, to w Rzeszowie najbardziej obfitym w tytuły prasowe był rok 1919. U źródeł tego faktu należy szukać przede wszystkim przyczyn politycznych. Odrodzenie niepodległej Polski wiązało się ze zniesieniem ograniczeń narzuconych przez zaborców. Na to nakłada się wzmożona aktywność polityczna wielu grup społecznych szukających poparcia dla swoich poglądów na kształt niepodległej ojczyzny. Warto zauważyć, że także Notkowski w swojej przekrojowej pracy dotyczącej prasy lokalnej w II RP uznaje rok 1919 za najpomyślniejszy dla rozwoju prasy prowincjonalnej w dwudziestoleciu międzywojennym (Notkowski, 1982, s. 587–588). O ile spadek z lat 1920/1921 można tłumaczyć ciężką sytuacją gospodarczą w kraju i szalejącą inflacją, która nie ułatwiała działalności wydawniczej, to wahania z kolejnych lat świadczą przede wszystkim o jeszcze dobrze nierozwiniętym rynku prasowym oraz o trudnościach w pozyskaniu stałej i wiernej grupy czytelników. Po drugie, liczba tytułów wydawanych w tym mieście nigdy nie była wysoka. Trzeba wziąć pod uwagę fakt, że to zestawienie uwzględnia wszystkie tytuły wydawane w mieście, a więc nie tylko prasę opiniotwórczą, ale także czasopisma parafialne i urzędowe. Bez wzięcia ich pod uwagę przedstawione w tabeli liczby prezentowałyby się jeszcze skromniej. Warto także zauważyć, że na stosunkowo wysoki wynik w pierwszych latach powojennych składają się takie tytuły, jak „Wiadomości Parafialne Rzeszowskie” oraz czasopisma urzędowe. Odliczając je, otrzymamy 1–2 tytuły ukazujące się w mieście każdego roku, co każe zakwalifikować Rzeszów do miana małego ośrodka wydawniczego. Dla porównania 5 lub więcej tytułów ukazywało się w Przemyślu już w 1919 r. (Notkowski, 1982, s. 163).

Tytuły wychodzące w Rzeszowie w latach 1918–1926 w większości były drukowane na miejscu (z wyjątkiem wspomnianej już „Trybuny”). W opisywanym okresie pierwszych lat powojennych w Rzeszowie funkcjonowały trzy drukarnie: najstarsza w mieście, działająca od 1848 r., założona przez Jana Andrzeja Pelara (od 1886 r. w rękach Henryka Czernego, który w 1925 r. dopuścił do spółki Jana Uzarskiego i zmienił nazwę firmy na J.A. Pelar i spółka); funkcjonująca od 1883 r. drukarnia Edwarda Franciszka Arvaya (w 1923 r. wykupiona przez działaczy Składowicy Kółek Rolniczych i przemianowana na Drukarnię Udziałową); drukarnia Mojżesza Goldberga, która pomimo specjalizacji akcydensowej drukowała także „Gazetę Rzeszowską” (Jagusztyn, 2001, s. 249–250). Co ważne, żaden z wydawanych w mieście tytułów nie był dziennikiem. W województwie lwowskim nie ukazywał się po polsku przez okres II RP żaden dziennik prowincjonalny. Dla porównania, w województwie poznańskim było ich 71 (Władka, 1975, s. 495–527).

## Podsumowanie

Andrzej Paczkowski w swoim opracowaniu (1972, s. 49–88) ujął w ramy statystyczne całą prasę II RP, opierając się w nim nie tylko na danych GUS i „Statystyce Druków”, ale także na pracach przedwojennych badaczy. O ile prasa Rzeszowa i powiatu rzeszowskiego nie pojawia się w nim bezpośrednio, o tyle można tam znaleźć dane dotyczące województwa lwowskiego (którego powiat rzeszowski był częścią) na temat stopnia dekoncentracji ośrodków wydawniczych w poszczególnych województwach. Z uwagi na ograniczony zasób dokumentów źródłowych (i odmienną metodologię w nich stosowaną) takie dane są dostępne tylko dla roku 1927 i 1930. Przykładowo, w woj. lwowskim w roku 1927 stosunek liczby miast wydających prasę do ogólnej liczby miast w danym województwie był na poziomie 16,4 proc. Gorsze wyniki uzyskały tylko woj. tarnopolskie, stanisławowskie i białostockie. Na przeciwnym biegunie znalazły się woj. pomorskie (72,7 proc.), śląskie (61,1 proc.) oraz nowogrodzkie (62,5 proc.). Natomiast w roku 1930 na 28 powiatów woj. lwowskiego tylko 7 posiadało własne czasopisma, co daje stosunek równy 25 proc. Trzy województwa miały taki sam wskaźnik dla swoich powiatów (kieleckie, wileńskie, stanisławowskie), a kolejne trzy – niższy (poleskie i wołyńskie – po 22 proc., tarnopolskie – 12 proc.). Najwyższy wynik osiągnęły woj. pomorskie (90 proc.) i poznańskie (72 proc.).

Z przedstawionych tu zestawień można wysnuć wniosek, że zarówno całe województwo, jak i powiat rzeszowski nie należały do najbardziej płodnych wydawniczo regionów Polski. Wynikało to m.in. z cywilizacyjnego zapóźnienia Galicji w stosunku do terenów pozostających wcześniej pod jurysdykcją pozostałych zaborców, a także z braku długotrwałych tradycji czasopiśmienniczych w Rzeszowie. Tym bardziej na uznanie zasługują inicjatywy prasowe, które środowisko rzeszowskie podejmowało na przestrzeni pierwszych lat II Rzeczypospolitej. Przyczyniły się one wydatnie do rozwoju miasta i integracji jego mieszkańców (Błąd, 2012, s. 49–64). Warto także zauważyć, że sami wydawcy tych gazet zdawali sobie sprawę z wpływu, jaki wywierali na lokalną społeczność. Prasa ukazująca się w Rzeszowie nie była przecież czytana tylko w tym mieście, ale także w miejscowościach ościennych (Woźny, 2015). Problemy dotyczące Ropczyc, Sędziszowa czy Przeworska znajdowały swoje miejsce na łamach periodyków rzeszowskich. Pozwalało to nie tylko budować poczucie wspólnoty, ale także dawało mieszkańcom tych mniejszych miasteczek poczucie prezentacji swoich spraw na szerszym forum. Po krótkiej przerwie w wydawaniu „Głosu Rzeszowskiego”, spowodowanej strajkiem zecerów, tak podkreślano rolę prasy: „*Jest to przykrem dla miasta takiego jak Rzeszów, gdy przez dłuższy czas pozostaje bez swego organu, pozostaje bez publikacji rzeczy wprawdzie lokalnych, mających jednak ogólne znaczenie i w tym tygodniowym zespole gazetarskim łączących umysły obywatelstwa w sprawach nas wspólnie obchodzących. Jest to rodzaj braku pewnej syntezy rzeszowskiej, syntezy rozstrzelonej pracy publicznej, różnych jednostek i ciał kolegialnych, niezbędnej w życiu ludzi kulturalnych*” (1914). O pełniejszym rozwoju prasy tego regionu możemy mówić dopiero od lat 50. XX wieku, kiedy na skutek decyzji politycznych i zlokalizowaniu w mieście kilku dużych zakładów wzrosła rola Rzeszowa, który zaczął chłonać napływową ludność wiejską, i tym samym rozrastał się w dość szybkim tempie.

## Bibliografia

- Błąd, Ł. (2012). Prasa galicyjskiego Rzeszowa. Zasięg, znaczenie, rola redakcji w życiu miasta. *Komunikacja Społeczna*, nr 3, s. 49–64.
- Bonusiak, W. (2001) Stosunki ludnościowe. W F. Kiryk (Red.), *Dzieje Rzeszowa*, (T. III, s. 89–102). Rzeszów: Libri Ressoivienses.
- Brzoza, C. (1990). *Polityczna prasa Krakowa 1918–1939*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Darłakowa, S. (1966). *Prasa Rzeszowa XIX i XX wieku*. Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.
- Darłakowa, S. (2001). Czasopiśmiennictwo i prasa. W F. Kiryk (Red.), *Dzieje Rzeszowa*, (T. III, s. 229–241). Rzeszów: Libri Ressovienses.
- Đługajczyk, E. (1990). *Oblicze polityczne i własnościowe prasy polskiej w województwie śląskim 1922–1939*. Katowice: Muzeum Śląskie.
- Dutka, W. (2008). Typologia prasy parafialnej Kościoła rzymskokatolickiego w okresie II Rzeczypospolitej. *Rocznik Historii Prasy Polskiej* T. XI, Z. 1–2 (21–22), s. 35–56.
- Encyklopedia Rzeszowa* (2011). Wydanie 2. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel.
- Jagusztyn, A. (1974). *Dzieje drukarstwa i księgarstwa w Rzeszowie w latach 1840–1939*. Rzeszów: Rzeszowskie Zakłady Graficzne.
- Jagusztyn, A. (2001). Drukarnstwo, księgarstwo i biblioteki. W F. Kiryk (Red.), *Dzieje Rzeszowa* (T. III, s. 245–254). Rzeszów: Libri Ressovienses.
- Jarowiecki, J., & Góra, B. (1994). *Prasa lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym: próba bibliografii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Kolasa, W. (2011). Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918–1939 Cz. 1. Tendencje rozwojowe, typologia. *Rocznik Historii Prasy Polskiej* T. XIV, Z. 1–2 (27–28), s. 5–55.
- Lachendro, J. (2006). *Prasa województwa krakowskiego w latach 1918–1939*. Kraków: Historia Iagiellonica.
- Mielczarek, T. (2009). *Prasa w systemie politycznym Drugiej Rzeczypospolitej*. Sosnowiec: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu.
- Myśliński, J. (1966). Koszty wydawnictw czasopism „Przegląd Rzeszowski” i „Kurier Rzeszowski” oraz ich kolportaż 1883–1887. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* T. 5, z. 2, s. 168–173.
- Notkowski, A. (1982). *Polska prasa prowincjonalna drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*. Warszawa–Łódź: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ożóg, M. (1994). Prasa żydowska w Rzeszowie. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria Społeczno-Pedagogiczna i Historyczna*, Z. 4 s. 63–77.
- Ożóg, M. (1996). Prasa żydowska w Rzeszowie w latach 1918–1939. *Prace Historyczno-Archiwalne*, T. 4, s. 55–73.
- Paczkowski, A. (1971). *Prasa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*. Warszawa: Instytut Badań Literackich.
- Paczkowski, A. (1972). Prasa Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939): ogólna charakterystyka statystyczna. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*, R. 11 Z. 1, s. 49–88.
- Paczkowski, A. (1980). *Prasa polska w latach 1918–1939*. Warszawa: PWN.
- Peplński, W. (2011). 350 lat historii prasy w Polsce (spojrzenie na jej przeszłość i teraźniejszość). *Studia Medioznawcze*, 2(45), s. 25–39.
- Sokół, Z. (1985). *Rzeszów jako wydawniczy ośrodek prasowy (komunikat)*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie.
- Uljasz, A. (2016). Z dziejów prasy lokalnej w II Rzeczypospolitej Żydowski „Przegląd Rzeszowski” z 1927 i 1932 roku. *Przegląd Nauk Historycznych*, R. XV, nr 1, s. 129–154.
- Woźny, G. (2015). *Publicystyka włościan z powiatu ropczyckiego i dębickiego na łamach prasy ludowej od schyłku XIX w. do 1939 roku*. Dębica: Muzeum Regionalne.
- Zieliński, W. (2000). *Ze sztabucha dawnego Rzeszowa*. Rzeszów: Libri Ressovienses.

### Artykuły źródłowe:

- Antysemityzm uczuciowy. (1925, nr 12). *Ziemia Rzeszowska i Jarosławska*, s. 3.
- Apel. (1918, nr 7). *Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie*, s. 2.
- Pod adresem polskiej inteligencji. (1920, nr 12). *Głos Rzeszowski*, s. 1.
- Samopomoc inteligencji. (1920, nr 51). *Głos Rzeszowski*, s. 1.
- W którym stronnictwie przyszłość Polski? (1922, nr 1). *Kurjer Rzeszowski*, s. 1.
- W sprawie stolicy województwa w Rzeszowie. (1919, nr 35). *Głos Rzeszowski*, s. 1.
- Wybory. (1919, nr 1). *Wiadomości Parafialne Rzeszowskie*, s. 1.
- Zalew Rzeszowa przez Żydów. (1921, nr 39). *Ziemia Rzeszowska*, s. 1.
- Zalew Rzeszowa przez Żydów. (1921, nr 40). *Ziemia Rzeszowska*, s. 1.



- Zażydzenie polskich nazwisk. (1923, nr 27). *Ziemia Rzeszowska i Jarosławska*, s. 2.  
 Zjazd prasy prowincjonalnej. (1919, nr 30). *Głos Rzeszowski*, s. 1.  
 Zjazd prasy prowincjonalnej. (1919, nr 31). *Głos Rzeszowski*, s. 1.  
 Żydzi wypowiadają jawną wojnę państwu polskiemu. (1920, nr 28). *Ziemia Rzeszowska*, s. 3.

#### **Artykuły bez tytułu i autora:**

- Głos Rzeszowski* 1914, nr 1, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 18, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 26, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 27, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 28, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1920, nr 29, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 30, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1919, nr 31, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1920, nr 31, s. 1–2.  
*Głos Rzeszowski* 1920, nr 32, s. 1.  
*Głos Rzeszowski* 1920, nr 38, s. 1.  
*Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie* 1918, nr 7, s. 1.  
*Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie* 1918, nr 12, s. 1.  
*Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie* 1918, nr 13, s. 1.  
*Wiadomości Parafialne Rzeszowskie*, 1918, nr 1, s. 1.  
*Ziemia Rzeszowska* 1919, nr 1, s. 1.

#### **Źródła prasowe:**

- „Dziennik Urzędowy c.k. Starostwa i c.k. Rady Szkolnej Okręgowej” 1917, nr 5–18; 1918, nr 1–31; 1919, nr 1–7; 1920, nr 1.  
 „Wiadomości Parafialne Rzeszowskie” 1918, nr 1–12; 1919, nr 1–12; 1920, nr 1; 1925, nr 1–12; 1926, nr 1–12.  
 „Głos Rzeszowski” 1918, nr 1–52; 1919, nr 1–52; 1920, nr 1–38.  
 „Komunikat Organizacji Obrony Narodowej w Rzeszowie” 1918, nr 1–15; 1919, nr 16.  
 „Ziemia Rzeszowska” 1919, nr 1–24; 1920, nr 1–53; 1921, nr 1–51; 1922, nr 1–41; 1926, nr 1–52.  
 „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” 1922 nr 42–52; 1923, nr 1–51; 1924, nr 1–52; 1925, nr 1–52.  
 „Kurjer Rzeszowski” 1922, nr 1–3.  
 „Trybuna Rzeszowska” 1924, nr 1–2; 1925, nr 1–6.  
 „Gazeta Rzeszowska” 1924, nr 1–2; 1925, nr 2, 20.  
 „Przegląd Mleczarski” 1924, nr 1–24; 1925, nr 1–14.